

Inhoud

Inleiding	23
Deel I Terrorisme	23
1 Terrorisme als concept	25
<i>U. Rosenthal en R. Bergema</i>	
1.1 Een omstreden concept	25
1.2 Naar een definitie van terrorisme	27
1.3 Oud terrorisme, nieuw terrorisme	29
1.4 Terroristisch geweld	36
1.5 Van terrorisme naar terreur	43
Literatuurlijst	46
2 Terrorisme- en radicaliseringsstudies: een explosief onderzoeksveld	49
<i>B.A. de Graaf</i>	
2.1 Humor als wapen	49
2.2 Ontwikkeling van een explosief veld	50
2.3 Naar een academische definitie	52
2.4 Het ‘invisible college of terrorism researchers’ dijt uit	53
2.5 Radicalisering als toevoeging aan het onderzoeksveld	55
2.6 Contraterrorisme	65
2.7 Voetangels en valkuilen	66
2.8 Aan en over de horizon	70
2.9 Tot slot	73
Literatuurlijst	74
3 Ontwikkeling van de terrorismedreiging (1973-2017)	81
<i>E. Bakker en J. Geenen</i>	
3.1 Introductie	81
3.2 De dreiging van terrorisme	82
3.3 Global Terrorism Database	83
3.4 Ontwikkeling terrorismedreiging 1973-‘9/11’	84
3.4.1 <i>Wereldwijd</i>	84
3.4.2 <i>Europa</i>	86
3.4.3 <i>Nederland</i>	86
3.4.4 <i>Zorgen over terrorisme: eurobarometer</i>	87

INHOUD

3.5	Ontwikkeling terrorismedreiging '9/11'-2017	89
3.5.1	<i>Wereldwijd</i>	89
3.5.2	<i>West-Europa</i>	91
3.5.3	<i>Nederland</i>	92
3.5.4	<i>Zorgen over terrorisme: eurobarometer</i>	94
3.6	Conclusie	96
	Literatuurlijst	98
4	Modus operandi	101
	<i>R. de Wijk en R.O. Kon</i>	
1	Modus operandi in de literatuur	102
2	De modus operandi van jihadisten	114
	Literatuurlijst	132
5	Radicalisering en extremisme	151
	<i>A.P. Schmid, B. Doosje en A.R. Feddes</i>	
5.1	Introductie	151
5.2	Begripsverduidelijking	151
5.3	Radicalisering versus extremisme: Attitude versus gedrag	152
5.4	Radicalisering en betrokkenheid in extremistische groepen	155
5.5	Wat is (gewelddadig) extremisme?	159
5.6	Het tegengaan van radicalisering	164
5.7	Conclusies	166
	Literatuurlijst	167
6	Cyberterrorisme	171
	<i>A. Hoogstrate en S. Boeke</i>	
6.1	Inleiding	171
6.2	Literatuur analyse en definities	172
6.3	Een analytisch kader	176
6.4	Motivatie	178
6.5	Vermogen	180
6.7	Gelegenheid	183
6.8	Intentie	184
6.9	Terrorisme, en cybercapaciteiten als ondersteuning	185
6.10	Terrorisme en cybercapaciteiten als wapen	186
6.11	Conclusies	186
	Literatuurlijst	187
7	CBRN-terrorisme	189
	<i>E. Bakker en W. van den Berge</i>	
7.1	Introductie	189
7.2	CBRN-terrorisme in zijn verschillende vormen	189
7.2.1	<i>Chemische middelen</i>	190
7.2.2	<i>Biologische middelen</i>	190
7.2.3	<i>Radiologische middelen</i>	192
7.2.4	<i>Nucleaire middelen</i>	192

7.3	Geschiedenis van de dreiging	193
7.4	Recente ontwikkelingen en incidenten	195
	7.4.1 <i>Islamitische wereld</i>	195
	7.4.2 <i>Europa</i>	198
	7.4.3 <i>Verenigde staten</i>	199
7.5	Scenario's	200
	7.5.1 <i>Chemisch</i>	200
	7.5.2 <i>Biologisch</i>	201
	7.5.3 <i>Radiologisch</i>	201
	7.5.4 <i>Nucleair</i>	202
	7.5.5 <i>'Hollywood'</i>	202
	7.5.6 <i>Bluf</i>	203
7.6	Inschatting van de dreiging	204
	7.6.1 <i>Chemisch</i>	204
	7.6.2 <i>Biologisch</i>	205
	7.6.3 <i>Radiologisch</i>	205
	7.6.4 <i>Nucleair</i>	206
7.7	Afronding	208
	7.7.1 <i>Een reële dreiging</i>	208
	7.7.2 <i>Beleidsimplicaties</i>	209
	Literatuurlijst	210
8	Religie, ideologie en politiek geweld	213
	<i>D. Suurland</i>	
8.1	Basisbegrippen	215
	8.1.1 <i>De publieke ruimte</i>	215
	8.1.2 <i>Pluriformiteit</i>	216
	8.1.2.1 <i>Pluriformiteit en democratie</i>	217
	8.1.2.2 <i>Pluriformiteit en religie</i>	218
	8.1.3 <i>Ideologische bewegingen</i>	221
	8.1.3.1 <i>De ratio van ideologisch denken</i>	221
	8.1.3.2 <i>De praktijk van het ideologische denken</i>	223
	8.1.3.3 <i>Samenvatting</i>	225
8.2	Islam en jihadisme	226
	8.2.1 <i>De basis van de islam</i>	226
	8.2.2 <i>Basisbegrippen en politieke ordening</i>	227
	8.2.3 <i>Islamisme; het werk van Sayyid Gutb</i>	233
8.4	Conclusie	241
	Literatuurlijst	243
9	Strijden op het pad van Allaah: Nederlandse Jihadisten in Syrië en Irak	247
	<i>R. de Bont en R. Bergema</i>	
9.1	Inleiding	247
9.2	Van Zouaven tot Syriëgangers	248
	9.2.1 <i>Historisch kader</i>	249
	9.2.2 <i>Impuls van radicale politieke islam in Nederland na 2001</i>	250
	9.2.3 <i>Professionalisering van het jihadisme vanaf 2010</i>	251
	9.2.4 <i>Buitenlandse bestemmingen</i>	252

INHOUD

9.3	Wie zijn het?	252
9.3.1	<i>Geslacht en leeftijd</i>	253
9.3.2	<i>Familie en sociale context</i>	255
9.3.3	<i>Geografische herkomst</i>	255
9.3.4	<i>Sociaaleconomische kenmerken</i>	256
9.4	Waarom vertrekken ze?	257
9.4.1	<i>Push-factoren</i>	258
9.4.2	<i>Pull-factoren</i>	260
9.4.3	<i>Vertrekpieken</i>	262
9.5	Wat doen ze daar?	264
9.5.1	<i>Safehouses en trainingskampen</i>	264
9.5.2	<i>Inzet van mannen</i>	266
9.5.3	<i>Rol van vrouwen</i>	267
9.5.4	<i>Kinderen</i>	268
9.6	De Nederlandse aanpak van jihadisme	268
9.6.1	<i>Het actieprogramma integrale aanpak jihadisme</i>	269
9.6.2	<i>Maatregelen inzake jihadgangers</i>	269
9.6.3	<i>Internationaal optreden</i>	270
9.7	Afsluiting	271
9.7.1	<i>Reflectie</i>	271
9.7.2	<i>Onderzoek</i>	272
9.7.3	<i>De toekomst?</i>	272
	Literatuurlijst	273
10	De geschiedenis van terrorisme in Nederland	277
	<i>E.R. Muller en E. Bakker</i>	
10.1	Inleiding	277
10.2	Zuid-Molukse acties	277
10.2.1	<i>Voorgeschiedenis</i>	278
10.2.2	<i>Bezetting Indonesische residentie Wassenaar 1970</i>	279
10.2.3	<i>Treinkapingen en bezettingen</i>	280
10.2.4	<i>Treinkaping de punt en gijzeling school Bovensmilde 1977</i>	282
10.3	Rode Jeugd en RARA	284
10.3.1	<i>Rode Jeugd</i>	284
10.3.2	<i>RARA</i>	285
10.4	Internationaal terrorisme in Nederland	286
10.4.1	<i>Zwarte September</i>	286
10.4.2	<i>Japanse Rode Leger</i>	287
10.4.3	<i>RAF</i>	288
10.4.4	<i>IRA</i>	289
10.4.5	<i>ETA</i>	289
10.5	Jihadistisch terrorisme	290
10.5.1	<i>Definitie en ontstaan in Nederland</i>	290
10.5.2	<i>De moord op Theo van Gogh</i>	291
10.5.3	<i>'Substantiële dreiging'</i>	292
10.5.4	<i>Buitenlandse strijders</i>	293

10.6	Afsluiting	296
	Literatuurlijst	298
II	ISIS	301
	<i>M. Dechesne en R. de Wijk</i>	
II.1	Het ontstaan van ISIS	302
II.2	De Islamitische Staat	309
II.3	Hoe ISIS het gebied beheerst	319
II.4	De toekomst van ISIS	321
II.5	De bestrijding van ISIS	324
	Literatuurlijst	328
	Deel II Contraterrorisme	333
12	Contraterrorismestrategieën	335
	<i>E.R. Muller</i>	
12.1	Inleiding	335
	12.1.1 <i>Uitgangspunten</i>	336
12.2	Strategische maatregelen	338
	12.2.1 <i>Rechtsstaat en veiligheid</i>	338
	12.2.2 <i>Nationaal en internationaal terrorisme</i>	340
	12.2.3 <i>Harde of zachte strategie: repressie en preventie</i>	341
	12.2.4 <i>Fasen van terrorismebestrijding</i>	342
	12.2.5 <i>Groep en individu</i>	344
	12.2.6 <i>Prioriteiten</i>	344
12.3	Sociaal-preventieve maatregelen	345
	12.3.1 <i>Analyse oorzaken</i>	345
	12.3.2 <i>Integratie</i>	346
	12.3.3 <i>Steun en weerstand bevolking</i>	347
	12.3.4 <i>Diplomatie en buitenlands beleid</i>	348
	12.3.5 <i>Weerstand sociaal-preventieve maatregelen</i>	349
12.4	Technisch-fysieke maatregelen	349
	12.4.1 <i>Bewaking en beveiliging</i>	350
	12.4.2 <i>Schijnveiligheid</i>	351
12.5	Financiële maatregelen	351
12.6	Inlichtingenmaatregelen	352
	12.6.1 <i>Dreigingsbeeld</i>	353
	12.6.2 <i>Overheidbreed</i>	354
	12.6.3 <i>Rol burgers</i>	354
	12.6.4 <i>Informatie en waarschuwingen</i>	355
12.7	Juridische maatregelen	355
	12.7.1 <i>Uitbreiding bevoegdheden</i>	356
	12.7.3 <i>Effectiviteit</i>	358
	12.7.4 <i>Internationale bevoegdheden</i>	358
12.8	Media- en communicatiemaatregelen	359
12.9	Organisatorische maatregelen	360

INHOUD

	12.9.1	<i>Samenwerking en centralisatie</i>	360
	12.9.2	<i>Coördinatie</i>	361
	12.9.3	<i>Contraterrorisme-eenheden</i>	361
	12.9.4	<i>Particuliere veiligheidssector</i>	361
12.10		Internationale maatregelen	362
	12.10.1	<i>Militair geweld</i>	362
	12.10.2	<i>Economische sancties</i>	363
	12.10.3	<i>Internationale samenwerking</i>	363
12.11		Kennis-, onderwijs- en onderzoeksmaatregelen	364
12.12		Afsluiting	364
		Literatuurlijst	365
13		Terrorismebestrijding: actoren en organisaties in Nederland	369
		<i>E.R. Muller en U. Rosenthal</i>	
	13.1	Inleiding	369
	13.2	Actoren en organisaties terrorismebestrijding in Nederland	370
	13.2.1	<i>De regering</i>	371
	13.2.2	<i>Parlement</i>	373
	13.2.3	<i>Rechterlijke macht</i>	375
	13.2.4	<i>Departementen</i>	375
	13.2.5	<i>Gemeenten</i>	378
	13.2.6	<i>Burgers</i>	380
	13.2.7	<i>Bedrijven</i>	381
	13.2.8	<i>Inlichtingen- en veiligheidsdiensten</i>	382
	13.2.9	<i>Het openbaar ministerie</i>	383
	13.2.10	<i>De burgemeester</i>	384
	13.2.11	<i>Politie, veiligheidsregio's, brandweer en ambulances</i>	386
	13.2.12	<i>Krijgsmacht</i>	387
	13.2.13	<i>Religieuze organisaties</i>	388
	13.2.14	<i>Politieke partijen</i>	388
	13.2.15	<i>Onderwijs</i>	389
	13.2.16	<i>Media</i>	389
	13.2.17	<i>Wetenschap</i>	390
	13.3	Aandachtspunten actoren en organisaties terrorismebestrijding	391
	13.4	Afsluitend	395
		Literatuurlijst	396
14		Lessen van <i>Counter Insurgency Operaties</i> voor de nationale terrorismebestrijding	397
		<i>R. de Wijk</i>	
	14.1	<i>Counter insurgency-operaties</i>	397
	14.2	<i>Imperial policing</i>	398
	14.3	Het politieke proces	400
	14.4	Grondbeginselen van coin-operaties	404
	14.5	Hearts and minds	405

14.6	Brede, alomvattende aanpak	406
14.7	Negeren van grondslagen	407
14.8	Onbedoelde gevolgen van interventies	411
14.9	Terrorismebestrijding in eigen land	413
14.10	Contraterrorismestrategieën	415
14.11	Conclusie	416
	Literatuurlijst	417
15	Deradicalisering, uittreding en re-integratie	419
	<i>L. van der Heide, D. Weggemans en B. Schuurman</i>	
15.1	Inleiding	419
15.2	Deradicalisering en uittreding	419
15.3	Motieven voor deradicalisering en uittreding	421
15.4	Rehabilitatie en re-integratie	424
15.5	Re-integratieprogramma's per regio	425
15.6	Inhoudelijke opzet van programma's	429
15.7	Dilemma's: wat weten we nog niet over de re-integratie van extremisten en terroristen?	432
15.8	Conclusie	433
	Literatuurlijst	434
16	Strafrechtelijk contraterrorisme in Nederland	439
	<i>M.A.H. van der Woude</i>	
16.1	Inleiding	439
16.2	Strafrechtelijke terrorismebestrijding tot 2011	440
	16.2.1 <i>Materieel strafrecht</i>	440
	16.2.1.1 De Europese 'basis' van de strafrechtelijke contraterreurmaatregelen	440
	16.2.1.2 Een veelheid aan voorbereidingshandelingen strafbaar gesteld	445
	16.2.2 <i>Formeel strafrecht</i>	453
16.3	Strafrechtelijke terrorismebestrijding na 2011	455
16.4	Ter afsluiting	457
	Literatuurlijst	459
17	Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN): nut en noodzaak van een 'all-source threat assessment' bij terrorismebestrijding	463
	<i>P.H.A.M. Abels en J.H. De Roy van Zuijdewijn</i>	
17.1	Inleiding	463
17.2	Reikwijdte van het DTN	465
17.3	Totstandkoming	466
17.4	Afnemers	468
17.5	Dreigingsniveaus	470
17.6	Terugblik tien jaar DTN	473
17.7	Conclusie	478
	Literatuurlijst	479

INHOUD

18	Terrorismebestrijding in Nederland: strategische en beleidsmatige inzet	481
	<i>J. van Elk</i>	
18.1	Inleiding	481
18.2	Nationale contraterrorismestrategie 2011-2015: totstandkoming en inhoud	482
	18.2.1 <i>Totstandkoming</i>	482
	18.2.2 <i>Inhoud</i>	485
18.3	Implementatie van de strategie: beleidsmatige doorvertaling en evaluatie	489
	18.3.1 <i>Implementatie van de strategie</i>	489
	18.3.2 <i>Het actieprogramma integrale aanpak jihadisme</i>	489
	18.3.3 <i>Evaluatie van de nationale ct-strategie 2011-2015</i>	492
18.4	Nationale contraterrorismestrategie 2016-2020	497
	18.4.1 <i>Achtergrond en scope</i>	497
	18.4.2 <i>Dreiging</i>	498
	18.4.3 <i>Reikwijdte en scope</i>	499
	18.4.4 <i>Strategische uitgangspunten</i>	500
	18.4.5 <i>Strategisch raamwerk en implementatie</i>	502
18.5	Conclusie	504
	Literatuurlijst	505
19	Tussen risico's en aanslagen: over de opsporing van terroristische misdrijven	507
	<i>B. van Gestel en C. de Poot</i>	
19.1	Inleiding	507
19.2	Nieuwe wetten om een terroristische aanslag te voorkomen	507
19.3	Opsporingsonderzoek naar terrorisme	510
19.4	Rekbaarheid van de verdenking	512
19.5	Onderzoek naar het sociale netwerk rondom verdachten	514
19.6	Onderzoek door de wijkpolitie	516
19.7	De beperkingen van strafrechtelijke middelen	518
	Literatuurlijst	520
20	Vóór de aanslag: terrorismebestrijding door inlichtingen- en veiligheidsdiensten	521
	<i>C.W. Hijzen en W.J.M. Aerds</i>	
20.1	Introductie	521
20.2	Intelligence en terrorismebestrijding: begrippen en context	523
	20.2.1 <i>Wat zijn inlichtingen?</i>	523
	20.2.2 <i>Wat zijn inlichtingen- en veiligheidsdiensten?</i>	525
	20.2.3 <i>Hoe hebben nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten zich ontwikkeld op het terrein van terrorismebestrijding?</i>	526
20.3	Werkwijze diensten: inlichtingencyclus	529
	20.3.1 <i>Planning- en doelstellingsfase</i>	530
	20.3.2 <i>Vergaring</i>	531
	20.3.2.1 <i>Humint</i>	533
	20.3.2.2 <i>Sigint</i>	534

	20.3.2.3 Geoint	536
	20.3.2.4 Osint	537
	20.3.2.5 Socmint	539
	20.3.3 <i>Verwerken en exploitatie</i>	540
	20.3.4 <i>Analyse</i>	540
	20.3.4.1 Beoordeling van bronnen	540
	20.3.4.2 All-source analyse	541
	20.3.5 <i>Rapportage en disseminatie</i>	542
20.4	Spelers op het gebied van inlichtingen en contraterorisme	544
	20.4.1 <i>De diensten</i>	544
	20.4.2 <i>Overige spelers</i>	545
20.5	Conclusie	547
	Literatuurlijst	550
21	Toezicht op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten: een blik op het heden, het verleden en de toekomst	555
	<i>M. Hagens</i>	
	21.1 Inleiding	555
	21.2 De rol van inlichtingen- en veiligheidsdiensten bij terrorismebestrijding	557
	21.2.1 <i>Een integrale aanpak van terrorisme</i>	557
	21.2.2 <i>De nationale veiligheid als kader voor de taken van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten</i>	558
	21.2.3 <i>Het bijzondere karakter van inlichtingen- en veiligheidsdiensten</i>	563
	21.3 Geheime diensten en de eisen van de democratische rechtsstaat	565
	21.4 Evenwicht in de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002	567
	21.5 De rol van onafhankelijk en effectief toezicht op geheime diensten	569
	21.6 Het toezichtstelsel in de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002	573
	21.6.1 <i>Ministeriële verantwoordelijkheid</i>	574
	21.6.2 <i>De rechter</i>	576
	21.6.3 <i>Het parlement</i>	578
	21.6.4 <i>De CTIVD</i>	581
	21.6.5 <i>Tussenconclusie</i>	583
	21.7 Toezicht in de praktijk	584
	21.8 Een nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten: naar een nieuw evenwicht	586
	21.9 Tot slot	590
	Literatuurlijst	592
22	Europese terrorismebestrijding: Europol	595
	<i>J. van Buuren en S. Wittendorp</i>	
	22.1 Inleiding	595
	22.2 Dynamiek van Europol	596

INHOUD

22.3	Politieke strijd en bestuurlijke logica	598
22.4	Overlap met de inlichtingen- en veiligheidsdiensten	599
22.5	Mandaat en werkwijze	599
22.6	De aanslagen op 9/11: terrorismebestrijding als speerpunt	601
22.7	Na de aanslagen in Madrid (2004) en Londen (2005): een hernieuwde impuls	602
22.8	Relatieve rust (2006-2011)	605
22.9	Zorgen omtrent syriëgangers (2014-)	606
22.10	De aanslagen in Parijs (november 2015): een nieuwe rol voor Europol?	608
22.11	Nieuwe ontwikkelingen	610
22.12	Kip-en-ei	612
22.13	De weg naar voren	613
	Literatuurlijst	615
23	De 'global strategy' van de Verenigde Naties bij de bestrijding van terrorisme	619
	<i>B.T. van Ginkel</i>	
23.1	Inleiding	619
23.2	Ambities van de VN en de trends in terrorismebestrijding	619
23.3	Focus op de algemene vergadering en de Veiligheidsraad	624
	23.3.1 <i>Rol algemene vergadering voor 11 september 2001</i>	624
	23.3.2 <i>Rol Veiligheidsraad voor 11 september 2001</i>	627
	23.3.3 <i>Beleid algemene vergadering na 11 september 2001</i>	628
	23.3.4 <i>Beleid Veiligheidsraad na 11 september 2001</i>	630
23.4	Knelpunten in het huidige VN-antiterrorismebeleid	634
23.5	Conclusie	640
	Literatuurlijst	641
24	Ethiek en contraterrorisme: op weg naar een moreel kompas voor professionals en politici	643
	<i>M. Kowalski</i>	
24.1	Introductie	643
24.1	Wisselwerking tussen contraterrorisme en ethiek	645
	24.1.1 <i>Afbakening van het onderzoek</i>	645
	24.1.2 <i>Verheldering van concepten en definities</i>	645
	24.1.3 <i>Verheldering van de context</i>	646
	24.1.3.1 <i>Wereldrisicosamenleving</i>	646
	24.1.3.2 <i>Vloeibare tijden</i>	647
	24.1.3.3 <i>Schaarste aan literatuur</i>	647
	24.1.4 <i>Relatie tussen contraterrorisme en ethiek</i>	648
	24.1.4.1 <i>Democratie in het geding</i>	648
	24.1.4.2 <i>Uitdagingen voor contraterrorisme</i>	648
	24.1.4.3 <i>Beperkingen van het recht</i>	649
	24.1.5 <i>Relevantie van onderzoek naar contraterrorisme en ethiek</i>	650
	24.1.5.1 <i>Verschuivende veiligheidslijnies</i>	650
	24.1.5.2 <i>Politieke 'schandalen'</i>	650

24.1.5.3	Maatschappelijk draagvlak	651
24.1.5.4	Ethische dilemma's van professionals	651
24.2	Dilemma's in contraterrorisme	651
24.2.1	<i>Zicht op typen dilemma's</i>	651
24.2.2	<i>Internationaal vergelijkend onderzoek</i>	652
24.2.3	<i>Dilemma's in de Nederlandse praktijk</i>	653
24.3	Ethische benaderingen en de praktijk van contraterrorisme	654
24.3.1	<i>Teleologische benadering</i>	655
24.3.2	<i>Deontologische benadering</i>	657
24.3.3	<i>Deugdethiek</i>	658
24.4	Compromis tussen ethische benaderingen: houvast voor de praktijk?	659
24.4.1	<i>Concept van compromis</i>	659
24.4.2	<i>Omstandigheden van compromis</i>	660
24.4.3	<i>Bereiken van compromis</i>	661
24.4.3.1	Elementen van een compromis	661
24.4.3.2	Compromis in de praktijk	661
24.4.4	<i>Praktische wijsheid (phronesis)</i>	662
24.4.5	<i>Beroepsethiek op het gebied van veiligheid</i>	663
24.5	Conclusie	664
	Literatuurlijst	664
25	Terrorisme en terrorismebestrijding in perspectief	669
	<i>E.R. Muller en E. Bakker</i>	
25.1	Inleiding	669
25.2	Terrorisme blijft	669
25.3	Religie en terrorisme	670
25.4	CBRN-risico	671
25.5	Nieuwe en oude wapens	672
25.6	Combinatie van maatregelen	673
25.7	Repressie, bevoegdheden en preventie	674
25.8	Groeiende rol inlichtingenfunctie	675
25.9	Rol (social)media en communicatie	676
25.10	Internationalisering	677
25.11	Afsluiting	677
	Auteurslijst	679
	Trefwoordenregister	683
	Serielijst	687

Inleiding Tweede Druk Terrorisme

Redactie

Aanleiding

Terrorisme is van alle tijden. Sinds de aanslagen op 11 september 2001 heeft terrorisme en de bestrijding ervan steeds meer aandacht gekregen in de westerse wereld. De afgelopen jaren is West-Europa regelmatig geconfronteerd met verschillende dodelijke terroristische aanslagen. Aan het eind van deze inleiding hebben we enkele overzichten van recente en grote terroristische aanslagen opgenomen. Burgers, bedrijven, media, politiek, departementen, bestuur, inlichtingen- en veiligheidsdiensten, politie, Openbaar Ministerie, brandweer, krijgsmacht en vele andere organisaties en actoren zijn dagelijks intensief bezig met terrorismebestrijding. Terrorismen en terrorismebestrijding zijn en worden steeds belangrijker.

Ook in de wetenschap en het praktijk georiënteerd onderzoek is er toenemend aandacht voor terrorisme en terrorismebestrijding zowel in Nederland als in vele andere landen. In 2008 leidde dat tot de eerste druk van dit handboek *Terrorisme* waarin relevante studies over terrorisme en terrorismebestrijding werden beschreven. In de afgelopen tien jaar is er zowel op het terrein van het terrorisme als de terrorismebestrijding het nodige veranderd wat noodzaakte tot een geheel nieuwe druk van het handboek *Terrorisme*. Ook in deze tweede druk wordt de actuele stand van de wetenschappelijke en praktijkgerichte kennis op het terrein van terrorisme en terrorismebestrijding weergegeven. Het gaat dan niet alleen om de specifieke Nederlandse situatie, maar ook om de inzichten die uit de internationale wetenschappelijke en praktijkgerichte literatuur kunnen worden gedestilleerd. Daarbij wordt zowel ingegaan op de beschikbare wetenschappelijke kennis als op de kennis over de praktijk van het terrorisme en de terrorismebestrijding. De auteurs zijn wetenschappers en *practitioners* die kennis en inzicht hebben van terrorisme en terrorismebestrijding. Hiermee biedt ook de tweede druk van het handboek *Terrorisme* een omvattend actueel beeld van terrorisme en terrorismebestrijding.¹

Inhoud

Dit handboek *Terrorisme* bestaat uit twee delen waarbij het eerste deel vooral ingaat op terrorisme en het tweede deel zich richt op terrorismebestrijding. Het eerste deel begint met hoofdstuk 1 waarin Rosenthal en Bergema het begrip

¹ Het Handboek *Terrorisme* is een van de delen binnen de serie *Handboeken Veiligheid* onder eindredactie van E.R. Muller en specifieke redacteurs. Aan het eind van dit handboek is een overzicht van uitgegeven en nog uit te geven handboeken in de serie *Handboeken Veiligheid*.

terrorisme nader duiden. De Graaf geeft in hoofdstuk 2 een overzicht van het wetenschappelijk onderzoek op het terrein van terrorisme en radicalisering. In hoofdstuk 3 schetsen Bakker en Geenen de huidige terrorismedreiging waarna De Wijk en Kon in hoofdstuk 4 de modus operandi van terroristische organisaties beschrijven en analyseren. Schmid, Doosje en Feddes gaan in hoofdstuk 5 nader in op radicalisering en extremisme. Hoofdstuk 6 door Boeke en Hoogstrate richt zich op cyberterrorisme, waarna Bakker en Van den Berge in hoofdstuk 7 zich op het chemisch, biologisch, radiologisch en nucleair (CBRN) terrorisme richten. Suurland beschrijft in hoofdstuk 8 de wisselwerking tussen religie, ideologie en politiek geweld. Nederlandse jihadisten in Syrië en Irak komen in hoofdstuk 9 door De Bont en Bergema aan de orde. Muller en Bakker schetsen in hoofdstuk 10 de geschiedenis van het terrorisme in Nederland, waarna Dechesne en De Wijk in hoofdstuk 11 de achtergrond van ISIS beschrijven analyseren.

Het tweede deel over terrorismebestrijding begint met hoofdstuk 12 waarin Muller een overzicht geeft van de contraterrorismestrategieën. In hoofdstuk 13 beschrijven Muller en Rosenthal de actoren en organisaties die in de Nederlandse terrorismebestrijding een rol spelen. De Wijk beziet in hoofdstuk 14 de lessen die geleerd kunnen worden van *counter insurgency* voor contraterrorisme. Van der Heide, Weggemans en Schuurman verdiepen in hoofdstuk 15 de kennis over deradicalisering en re-integratie. Van der Woude gaat in hoofdstuk 16 in het op het strafrechtelijk kader met betrekking tot contraterrorisme in Nederland. Het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland wordt in hoofdstuk 17 besproken door Abels en De Roy van Zuidewijn waarna Van Elk de strategische en beleidsmatige kant van de terrorismebestrijding in Nederland in hoofdstuk 18 schetst. De opsporing van terrorisme komt in hoofdstuk 19 door Van Gestel en De Poot aan de orde. De belangrijke rol van inlichtingen- en veiligheidsdiensten wordt in hoofdstuk 20 door Aerds en Hijzen weergegeven, waarop Hagens het toezicht op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten in hoofdstuk 21 nader duidt. De Europese terrorismebestrijding is de kern van hoofdstuk 22 door Van Buuren en Wittendorp, waarna Van Ginkel in hoofdstuk 23 de terrorismebestrijding door de Verenigde Naties beschrijft en analyseert. Kowalski gaat in hoofdstuk 24 in op de relatie tussen ethiek en contraterrorisme. Het handboek eindigt met een kort hoofdstuk door Muller en Bakker met enkele algemene bevindingen. De hoofdstukken van dit handboek zijn afgesloten in augustus 2017.

Dankwoord

Als redactie zijn wij alle auteurs (weer) zeer dankbaar dat zij een bijdrage wilden leveren aan de tweede druk van het handboek Terrorisme. Deze tweede druk betekende voor de meeste hoofdstukken het maken van een nagenoeg nieuw hoofdstuk vanwege alle veranderingen in het terrorisme en de terrorismebestrij-

ding. Tevens danken wij Jip Geenen die naast haar rol als auteur een belangrijke rol heeft gespeeld bij de redactie van dit handboek. Ten slotte danken wij de uitgever Wolters Kluwer voor het mooi uitgeven van deze tweede druk van het handboek Terrorisme, dat het 31^e boek in de serie Handboeken Veiligheid is.

Edwin Bakker
Erwin Muller
Uri Rosenthal
Rob de Wijk

TERRORISME

Bijlagen

Overzichten aanslagen

Nederlandse dodelijke aanslagen²

Datum	Plaats	Incident	Aantal doden
30-4-2009	Apeldoorn	Aanslag op Koninginnedag	7
2-11-2004	Amsterdam	Moord op Theo van Gogh	1
6-5-2002	Hilversum	Moord op Pim Fortuijn	1
20-2-1995	Rotterdam	Nederlands-Turkse man gedood bij explosie	1
27-5-1990	Roermond	IRA schiet Australische toeristen dood	2
27-6-1988	Amsterdam	Nederlands-Turkse vakbondsman vermoord	1
1-5-1988	Nieuw Bergen	IRA autobom tegen Britse militairen	2
1-5-1988	Roermond	IRA vermoordt Britse militair	1
12-10-1979	Den Haag	Moord op zoon van Turkse ambassadeur	1
22-3-1979	Den Haag	IRA vermoordt Britse ambassadeur	2
13-3-1979	Assen	Molukse gijzeling in provinciehuis Drenthe	2
22-9-1977	Utrecht	RAF leden schieten politieagent dood	1
23-5-1977	De Punt	Molukse treinkaping	8
2-12-1975	Wijster	Molukse treinkaping	3
4-12-1975	Amsterdam	Molukse gijzeling consulaat van Indonesië	1
31-8-1970	Wassenaar	Molukse gijzeling Indonesische residentie	1

² Zie hoofdstuk 9 in deze bundel.

Tien dodelijkste aanslagen Europa³

Datum	Plaats	Incident	Aantal doden
1-9-2004	Beslan, Rusland	Gijzeling school	344
17-7-2014	Hrabove, Oekraïne	MH17	298
21-12-1988	Lockerbie, Verenigd Koninkrijk	Aanslag op vliegtuig van Amerikaanse vliegtuigmaatschappij Pan Am	270
28-7-1991	Glina, Kroatië	Aanval Servische milities op Kroatische politie	180
23-10-2002	Moskou, Rusland	Gijzeling in Doebrovtheater door Tsjetsjeense militanten	170
10-8-2015	Starohnativka, Oekraïne	Aanval op Oekraïense soldaten	143
14-6-1995	Budyonnovsk, Rusland	Gijzeling ziekenhuis door Tsjetsjeense separatisten	121
13-9-1999	Nagatino-Sadovniki, Rusland	Aanslag op flatgebouwen	118
13-11-2015	Parijs, Frankrijk	Aanslagen in Parijs in Bataclan concertzaal en verschillende horeca	217
9-9-1999	Pechatniki, Rusland	Aanslag op flatgebouwen	90

Tien dodelijkste aanslagen wereldwijd⁴

Datum	Plaats	Incident	Aantal doden
11-9-2001	New York, VS	Aanslag op de Twin Towers door Al Qaida	1383
10-6-2014	Badush, Irak	ISIS-aanslag op de Badush gevangenis, gericht op Sjiiitische gedetineerden	670
21-3-2004	Dhading district, Nepal	Bomaanslagen door Maoïstische groepering	518
3-8-2014	Sinjar, Irak	Aanslag IS op Yezedi-minderheid	500
10-12-2016	Palmyra, Syrië	ISIS veroverd Palmyra	433
19-8-1978	Abadan, Iran	Brandstichting in bioscoop	422
17-1-2009	Tora, Congo	Brandstichting in kerk en verschillende andere doelen	400
18-7-1987	Homoine, Mozambique	Rebellen schietpartij op burgers	388
3-7-2016	Bagdad, Irak	Bomaanslagen ISIS	383
23-5-1996	Kivyuka, Burundi	Conflict Tutsi/Hutu	375

³ Op basis van de Global Terrorism Database, zie ook hoofdstuk 3 van deze bundel.

⁴ Op basis van de Global Terrorism Database, zie hoofdstuk 3 van deze bundel.

TERRORISME

Recente Europese aanslagen⁵

Plaats	Datum	Terroristische organisatie	Aanslagvorm	Aantal overledenen
Oslo en Utøya (Noorwegen)	22 juli 2011	Extreem-rechts	Bomaanslag en schietpartij	77
Brussel (België)	24 mei 2014	IS	Schietpartij Joods Museum	4
Parijs (Frankrijk)	7 januari 2015	Al Qaida	Schietpartij Charlie Hebdo	12
Parijs (Frankrijk)	13 november 2015	IS	Zelfmoordaanslagen/schietpartij.	132
Enschede (NL)	27 februari 2016	Extreem-rechts	Molotovcocktail naar moskee gegooid	0
Brussel (België)	22 maart 2016	IS	Explosies vliegveld en metro	35
Nice (Frankrijk)	14 juli 2016	Jihadi	Vrachtwagen op promenade	87
Berlijn (Duitsland)	19 december 2016	Jihadi	Vrachtwagen op kerstmarkt	12
Londen (Verenigd Koninkrijk)	22 maart 2017	Jihadi	Auto op brug en bij parlement	6
Stockholm (Zweden)	7 april 2017	Jihadi	Vrachtwagen in winkelgebied	5
Manchester (Verenigd Koninkrijk)	22 mei 2017	Jihadi	Zelfmoordaanslag optreden Ariana Grande	22
Londen (Verenigd Koninkrijk)	2 juni 2017	Jihadi	Steekpartij in uitgaansgebied	7
Londen (Verenigd Koninkrijk)	19 juni 2017	Extreem-rechts	Busje op moskeegangers	1
Barcelona en Cambrijs (Spanje)	18 augustus 2017	Jihadi	Busje in winkelgebied en toeristengebied	15 (24 augustus 2017)

⁵ Tot en met 2016 op basis van de Global Terrorism Database.